

ALOIS KŘIŠŤAN

**Počátky
pastorální teologie
v českých zemích**

TRITON

TRITON

POČÁTKY PASTORÁLNÍ TEOLOGIE
V ČESKÝCH ZEMÍCH

Alois Křišťan

Poděkování

*Děkuji především Pavlu Ambrosovi za konzultační pomoc
a přátelské povzbuzování jak při specifikaci tématu, tak při jeho zpracování
v rámci studia, které dalo základ následujícímu textu.*

*Děkuji dále Jindřichu Špinarovi za zpřístupnění archivních materiálů
a v neposlední řadě Tomášovi a Heleně Machulovým za rady a pomoc
při dokončení editační práce.*

Alois Kříšťan

Počátky pastorální teologie v českých zemích

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Autor:

Dr. Ing. Alois Kříšťan, Th.D.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Autorství obrazové části

Perokresby: Radko Chodura

Klášteří škola ve Zlaté Koruně: Národní památkový ústav v Českých Budějovicích

Portrét F. S. Rautenstraucha: foto autor, portrét v majetku Břevnovského kláštera

Portréty arcibiskupů: foto autor, portréty v majetku Arcibiskupství pražského

© Alois Kříšťan, 2004

© TRITON, 2004

Cover © Renata Ryšlavá, 2004

ISBN 80-7254-605-8

OBSAH

1 Úvod	9
2 Dějinný vývoj pastorální teologie	11
2.1 Dějiny a otázka vlastní identity	11
2.2 Koncept vývoje praktické teologie dle Johannese van der Vena	13
2.3 Vývoj pastorální teologie dle Markuse Lehnera	14
2.4 Srovnání obou pojetí	17
3 Počátky pastorální teologie	22
3.1 Počátky pastorální teologie jako samostatného oboru	22
3.1.1 Název „ <i>pastorální teologie</i> “	22
3.1.2 <i>Charakteristika doby a zavedení</i> <i>pastorální teologie do škol</i>	23
3.1.3 <i>Franz Stephan Rautenstrauch,</i> <i>zakladatel pastorální teologie</i>	34
3.1.4 <i>Učebnice a učitelé pastorální teologie</i>	63
3.2 Počátky pastorální teologie v českých zemích	73
3.2.1 <i>Zavedení pastorální teologie v mateřských jazycích</i>	74
3.2.2 <i>Další vývoj výuky pastorální teologie v českých zemích</i>	80
4 První české učebnice pastorální teologie	82
4.1 Chládkova příručka	82
4.2 Stachův překlad Giftschütze	92

5 Srovnání prvních dvou českých učebnic pastorální teologie	99
5.1 Srovnání Chládkova a Giftschützova (Stachova)	
pojednání tématu „katechetika“	100
5.1.1 <i>Struktura</i>	100
5.1.2 <i>Rozsah</i>	101
5.1.3 <i>Pojednávaná témata</i>	101
5.1.4 <i>Souhrn srovnání tématu „katechetika“</i>	105
5.2 Srovnání Chládkova a Giftschützova (Stachova)	
pojednání tématu „homiletika“	106
5.2.1 <i>Struktura</i>	106
5.2.2 <i>Rozsah</i>	106
5.2.3 <i>Pojednávaná témata</i>	106
5.2.4 <i>Obsah textů</i>	107
5.2.5 <i>Souhrn srovnání tématu „homiletika“</i>	116
5.3 Srovnání závěru obou učebnic	118
6 Závěr	122
7 Příloha: Franz Giftschütz – úvod do pastorálky	
(jazykově zpracovaný překlad V. Stacha)	125
Literatura	130

1

ÚVOD

Pastorální teologie jakožto univerzitní předmět je patrně jednou z mála disciplín, která zná svůj čas zrodu. Tak se to alespoň jeví na území, kde školský systém vychází z tradic Rakouské monarchie. Pro nás je zajímavé, že tento počátek má vztah k České zemi, neboť autor reformy teologických škol odtud pocházel. To je jistě jeden z důvodů, proč otázky týkající se vzniku pastorální teologie budí náš zájem. Větším důvodem je ale samotná otázka identity této disciplíny, k identitě zpracování původu jistě patří, přičemž česká literatura se k tomuto tématu zatím nevyslovuje. S tím souvisí i důvod praktický, vztažený k současné pastorálně-teologické práci. Jde o otázku vývojového trendu této disciplíny, respektive ptáme se, zda mohou být její počátky v jejím dnešním přemýšlení inspirativní.

Otázky, kterými se následující text zabývá, jsou:

1. jak pastorální teologie ve své univerzitní podobě (především v Čechách) vznikla,
2. jak lze chápat tehdejší dobu (v souvislosti s jejími různými hodnoceními),
3. zda její počátky jsou inspirativní i dnes.

Kapitola „Dějinný vývoj pastorální teologie“ ukazuje počátek disciplíny a jeho charakteristiky v dějinné ose předmětu. Kapitola nazvaná „Počátky pastorální teologie“ ukazuje stejný bod počátku, avšak v jiné ose, v historickém kontextu své doby; vysvětluje hlavní vlivy, dějinné okolnosti, představuje osobu zakladatele a jeho způsob myšlení, uvádí první učitele a učebnice. Všimá si dobového specifika českého prostředí, snaží se postihnout hodnocení popisované doby v odborné literatuře. Následná kapitola se zabývá prvními učebnicemi pastorálky i jejich případným

hodnocením v literatuře. Poslední kapitola se tyto dvě učebnice snaží analyticky porovnat, ukazuje jednak, čím se zabývají, a jednak, zda se výrazně liší.

Jistou obtíž představují citace staré češtiny. Zde jsem vědomě postupoval nejednotně; většinou jsem text staré češtiny psal dnešním jazykem a pravopisem, v několika případech jsem však z ilustrativních důvodů jazyk i pravopis zachoval, text jsem pouze převedl do latinky.

Pokud jde o základní terminologii, v textu se užívá ponejvíce pojmu pastorální teologie a pastorálka, někdy praktická teologie – vše je chápáno synonymicky (neplyne-li z kontextu jasně jinak).

2

DĚJINNÝ VÝVOJ PASTORÁLNÍ TEOLOGIE

2.1 Dějiny a otázka vlastní identity

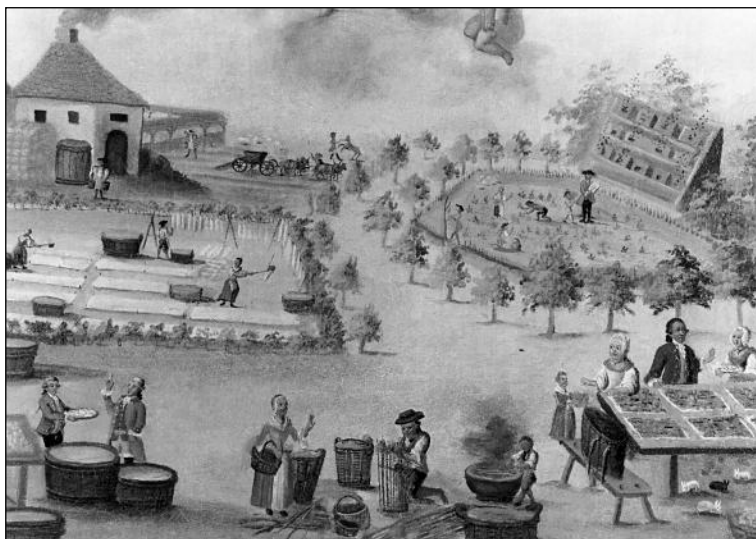
Hledáme-li stručně vyjádření toho, co pastorální teologie vlastně je, můžeme najít následující definici: **pastorální teologie je systematicky reflektující sebevědomí církve** (Zotl, Schneider, 1987, s. 5). Církev sama je podstatně a hluboce praxí, a to nejen spirituální, zbožnou, ale stejně tak praxí zcela racionální, zodpovídající a vztahující se na určitou skutečnost uvnitř dějin společnosti. Tato univerzálně pojatá církevní praxe by měla být tématem pastorální teologie – tedy veškerá veřejná, viditelná a zakusitelná činnost církve, která umožňuje konkrétním lidem existenciálně uchopit ve svědectví, kultu a službě vykoupení, které se již událo. Každé sebeporozumění pak vyžaduje pohled do vlastních dějin. Bez reflexe své dějinné praxe by pohled církve na sebe sama zůstal abstraktní a současná praxe svévolnou.

Jednou z frekventovaných otázek dnešní pastorální teologie je otázka po vlastní identitě, po chápání sebe sama, po vnitřním členění, po konkretizaci předmětu zkoumání. Jestliže lze říci, že zhruba do první poloviny dvacátého století existovala základní shoda o koncepci pastorální teologie, pak to již neplatí o posledních desetiletích. Na pastorálně teologické scéně se totiž setkáváme s širokým spektrem různých směrů. Nacházíme zde například směry orientované na jednání společenství, v centru jejichž pozornosti je církevní praxe. Jiný směr staví do popředí život člověka a jeho všednodenní náboženský život. Dalším směrem je pojetí pastorální teologie jakožto praktické fundamentální teologie, soustřeďující se na diskusi s obory systematické teologie. Jinou skupinu tvoří interdisciplinární pojetí pastorální teologie, kam patří přístupy využívající společenskovedních teorií, spojení

s jinými disciplínami a hraniční obory, např. pastorální psychologie, pastorální sociologie, teologie sociální práce apod. (Nauer, 2001).

S otázkou vlastní identity souvisí i otázka pravděpodobného budoucího vývoje. Zajímá-li nás totiž otázka směřování pastorální teologie, předpokládá to, že víme, čím se zabývá a odkud vychází. Předpokladem k zodpovězení otázek identity a budoucího vývoje je tedy i fundovaná odpověď na otázku původu pastorální teologie, kontextu vzniku, původního konceptu a charakteristika dějinných proměn.

V následujícím textu této kapitoly uvedeme dvě koncepce vývoje pastorální teologie. Obě pocházejí od současných pastorálních teologů. Jedním je holandský autor Johannes A. van der Ven, druhým je rakouský teolog Markus Lehner. Kritériem pro jejich výběr je pouze to, že autor této statě v literatuře nenašel jiné, kteří by popis dějin dovedli až do současnosti s nádechem extrapolace a kteří by se pokusili o nějak utříděnou etapizaci. Svým přístupem jsou tedy srovnatelní a přitom se zajímavým

Klášteřní škola ve Zlaté Koruně. Detail z obrazů k výuce, 2. pol. 18. stol.

způsobem nezávisle shodují. Lineární přehled dějin uvádějí různí další autoři, s některými z nich je v textu dále pracováno. Oba uvedení zkoumají pastorální teologii, která vzešla z koncepce Franze Stephana Rautenstraucha (1774), byla zavedena jako univerzitní disciplína na rakouských teologických fakultách a dále se rozvíjela ve středoevropském, převážně německy mluvícím prostoru (Cinek, 1934; Zotll, Schneider, 1987, s. 15–21; Kopecký, 1991). Proto lze jejich teze považovat za směřovatné i pro vývoj pastorálně teologického myšlení v prostředí naší země. Obě koncepce se ve své struktuře poněkud liší, Lehner postupuje chronologicky podle dvou zvolených hledisek, van der Ven formuluje tři pastorálně teologické přístupy a ukazuje, jak se během času střídaly. V literatuře je možno nalézt i jiné typologie, v protestantské oblasti uvádí schéma dějinného vývoje například Jürgen Ziemer¹.

2.2 Koncept vývoje praktické teologie dle Johannese van der Vena

Johannes van der Ven (Ven, 1996) charakterizuje historii praktické teologie třemi různými přístupy k jejímu vlastnímu objektu:

První přístup je patrný v počátcích pastorální teologie, v době zřízení profesionálních kateder na rakouských univerzitách (od roku 1774).

¹ (Srov. Ziemer, 2000, s. 49n.) Autor popisuje změny pastoračních paradigmat v dějinách následovně:

- 1) pastorec jako boj proti hříchu (starověká církev)
- 2) pastorec jako zpověď (středověk)
- 3) pastorec jako útěcha (Luther)
- 4) pastorec jako služba pastýře (švýcarská reformace)
- 5) pastorec jako Erbauung /budování/ (pietismus)
- 6) pastorec jako Bildung /vzdělávání, výchova/ (osvícenství)
- 7) pastorec a pastorační učení v 19. stol.
- 8) pastorec a pastorační učení v současnosti